

ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱԿՏԱՐԱՆՆԵՐ

Երուսաղէմի Սրբոց Յակօբեանց Զեռագրաց Մատենադարանին մէջ թիւ 1432 Մանկութեան Աւետարանէն զատ կը գտնուին նաեւ ուրիշ երեք Մանկութեան Աւետարաններ (թիւ 3062, 3164 եւ 3364), որոնց համառօտ նըկարագրութիւնը կը ներկայացնենք Սիմնի ընթերցողներուն՝ գաղափար մը տալու համար այդ ձեռագիրներուն մասին:

Թիւ 3062 եւ 3364 Մանկութեան Աւետարաններուն սկզբնաւորութիւնները կը համապատասխանեն Վենետիկի 1898ի հրատարակութեան. իսկ թիւ 3164 Մանկութեան Աւետարանը սկիզբը մաս մը ունի որ կը պակսի միւս երեք Աւետարաններուն մէջ: Հետեւաբար այս Աւետարանը առաւելութիւն ունի միւսներուն վրայ, քանի որ ուղղակի սկիզբէն կը սկսի. անոր զրջութիւնն ալ միւսներէն լաւ է: Գրութեան թուականն ու վայրը անյայտ են, որովհետեւ յիշատակարան չունի: Կը պարունակէ Իթ գլուխներ: Սոյն Աւետարանը և թիւ 3062 Մանկութեան Աւետարանը (ԻԸ գլուխներ) ունին նոյն վերջաւորութիւնը և կը համապատասխանեն Վենետիկեան հրատարակութեան վերջաւորութեան:

Թիւ 3164 ձեռագիրն ալ իրականին մէջ ունի ԻԸ գլուխներ, բայց տըպագրին ԺԵ գլուխը բաժնուած ըլլալով երկուքի, այսինքն ԺԵ եւ ԺԶ գլուխներու, ատով մէկ գլուխ աւելցած ևւ եղած է ԻԹ: Թիւ 3164 Աւետարանին ԻԹ գլուխը կը համապատասխանէ տպագրի ԻԸ գլուխին:

Թիւ 3062 Մանկութեան Աւետարանը յիշատակարան ունի, հետեւաբար Գրիշը, վայրը եւ գրութեան թուականը յայտնի են:

Թիւ 3364 ձեռագիրը կը բաղկանայ երկու մասերէ: Առաջինը Մանկութեան Աւետարան մըն է, ի՛նչ գլուխներով, որուն սկզբնաւորութիւնը կը համապատասխանէ Վենետիկի հրատարակութեան եւ Սրբոց Յակօբեանց թիւ 3062 Մանկութեան Աւետարանին: Թերթ ինկած ըլլալուն պատճառաւ չենք գիտեր թէ ինչպէ՞ս կ'աւարտէր Մանկութեան Աւետարանը:

Երկրորդ մասը հաւաքածոյ մըն է, որ կցուած է Մանկութեան Աւետարանին, բայց զլրակարգութիւնը կը շարունակուի՝ ԻԸ-ԽԴ: Ունի երկու յիշատակարաններ, ուստի յայտնի են Գրիշը, ստացողը, վայրը եւ գրութեան թուականը: Հաւաքածոյին ալ նկարագրութիւնն ու բովանդակութիւնը կը ներկայացնենք ամփոփ կերպով:

ԹԻԻ 3062

Երուսաղէմի Սրբոց Յակօբեանց Զեռագրաց Մատենադարանին մէջ գտնուող թիւ 3062 Մանկութեան Աւետարանը «Մանկութիւն Յիսուսի» խորագրուած է Գրչին կողմէ:

Մասաւ 16×11×2.5 սմ.: Էջք 242: Հանգամանք բաւարար, բայց կարգ մը տեղեր կարերը քակուած են եւ թերթերը փրթած: Թուղթ տոկուն: Գրութիւն սեւ մեկանով, բայց երբեմն սկզբնատառերը զրուած են կարմիր մեկանով: Իսկ գլուխներուն վերնագիրները սմբողջութեամբ զրուած են կարմիր մեկանով (2 գոյն) եւ յաճախ թռչնադիր սկզբնատառերով: Զեռագիրը

միասին է : Թերթին երկու կողմերէն լուսանցքներ քաշուած են կարմիր մե-
լանով, 20 տող, նոտրադիր մաքուր եւ ընթեռնի : Համառօտադրութիւնք բա-
ւական առատ : Ուղղադրութիւն լաւ : Գրիչ՝ Միրաք զպիր : Ժամանակ ՌՃԾԲ՝ =
1703 : Տեղ՝ Կոստանդինուպօլիս : Կաշեկազմ խաւաքարտեայ սովեղրուազ,
քայքայուած :

Բովանդակութիւն .—

էջ 1-6, դատարկ :

էջ 7, «Յանկ առ Յիսուսի մանկութեանն գեղեցիկ» : Ունի Իժ գլուխ-
ներ Վենետիկեանին պէս :

էջ 9, խորանազարդ եւ լուսանցազարդ :

Առաջին գլուխը կը սկսի Վենետիկեան 1898ի հրատարակութեան հա-
մաձայն «Խսկ այրն Յովակիմ յորժամ ել ի տանէ իւրմէ . . .» :

էջ 17-18 դատարկ, բայց պակաս չկայ :

էջ 19 շարունակութիւնն է էջ 16ի :

Գլուխներուն բաժանումները կը համապատասխանեն Վենետիկեանին
եւ գրեթէ վերնագրերն են ալ իրարու նման են : Օրինակ. Ձեռագիր Ժէ գլուխ,
էջ 120. «Վասն հրեշտակին յայտնելոյ Յովսեփայ՝ զնայ նոցա փախստական ի
ձեռաց Հերովդէի յերկիրն յեգիպտոս». Տպ. էջ 60 :

Ձեռագիր ԺԲ գլուխ, էջ 108. «Վասն քառասնօրեայ դալ ի Տաճարն
բաղում ընծայիւ». Տպ. էջ 53 : Ձեռագրին Ձ եւ է գլուխները ետեւ առաջու-
թիւն մը ունին :

Ձեռագիրը կը վերջնայ Վենետիկեանին պէս. «Եւ Յիսուս օրհնեաց
զնոսա եւ նոքա զնացին խաղաղութեամբ զճանապարհս իւրեանց». Ձեռ. էջ 240 :

էջ 240, Յիշատակարան Գրչի :

«Գրվեցաւ գիրքս ձեռամբ սուտանուն Միրաք զպիրս, որ է յերկրէն
Ակնա ի գիւղէն Կամրկապցի. եւ որ հանգիպիք սմա կարդալով կամ աւրինա-
կելով, միով հայր մեղայիւ յիշեցէք. եւ դուք եւս յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ
ամէն» :

«Թվին ՌՃԾԲ (1703) գրվեցաւ ի մայրաքաղաքն Կոստանդինու պո-
լիս» :

էջ 241-242, դատարկ :

ԹԻԻ 3164

Մանկութեան Աւետարանին սկիզբը անթերի ըլլալով, կը լրացնէ թիւ
1432 ձեռագրին պակասը :

Ծաւալ 19×15×1.5 սմ. : էջք 132 : Հանդամաք բաւարար, բայց 1-28
եւ 115-132 էջերուն վերի մասերը փտած են խոնաւութեան պատճառով. կը
պակսի Իէ գլուխին առաջին մասը՝ Թերթ ինկած ըլլալով : Թուղթ հասարակ :
Գրութիւն՝ խորագրերն են սկզբնատողերը կարմիր, մնացեալը սև մելանով,
երկսին, 28 տող, նոտրադիր մաքուր եւ ընթեռնի : Համառօտադրութիւնք
յոյժ առատ : Ուղղադրութիւն լաւ : Գրիչ, ժամանակ եւ տեղ՝ անյայտ, փան-
դի յիշատակարան չունի : Կաշեկազմ անարուեստ :

Բովանդակութիւն .—

էջ 1-2, դատարկ՝ մասամբ պատռուած :

էջ 3, կարմիր մելանով «Յանկիս Մատենիս». Ա-Իթ գլուխներ :

էջ 5բ-6, դատարկ, անմաքուր:

էջ 7ա, նոտրագիր կարմրատառ.

«Պատմութիւն յաղագս մարդեղութեան մարմնացելոյն ի Սրբոյ Կուսէն, զոր Յակոբայ եղբօր Տեառն առացեալ, որ ի սկզբանէ ակամատես եղել Բանին (յ)Աստուծոյ. սկիզբն արարեալ կարգաւ գրել փոքր ի շատէ գլխատակսն, որ եղև ի ժամանակին յայնմիկ մի ըստ միոջէ: Օգնեա ինձ Քրիստոս»:

«Վասն Յովակիմայ եւ Աննայի կնոջ իւրում ամուսնեան եւ յղութեան, որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ զաւակ օրհնութեան Սուրբ [Կոյսն Մարիամ]. — [Եւ և] զԵւ [յառ]աջին ամի [թագաւորութեան?] Օգոստոս Կայսեր Հռոմայեցւոց աշխարհին, և ի թագաւորութեան Հերովդիայ արքայի Հրէաստանի Երուսաղէմացւոց, և յաւուր քահանայութեան Եղիազարու Ղևտացւոյ որդւոյ Սեղեկիայ քահանայի, էր ոմն այր մեծատուն յոյժ ի քաղաքին Նազարէթ՝ որոյ անունն էր Յովակիմ, և կնոջ իւրում՝ Աննա. և էին երկուքեան՝ սոքա սուրբ և անարատ հոգւով առաջի Աստուծոյ, և ամենայն ժողովրդեանն, և հանապազ զինչս և ստացուածս իւրեանց բաշխէին աղքատաց և կարօտեցոց, և ունէին բազում հօտս ոչխարաց և անասնոց և այլ ամենայն չորքոտանեաց:

Եւ ի գլուխ ամենայն տօնից մատուցանէր Յովակիմ նուերս և ընծայս Աստուծոյ, քահանայիցն, և ամենայն ժողովրդեանն և հայցէր ի Տեառնէ ցաւազին անձամբ՝ տալ նմա զաւակ օրհնութեան, և յետ մահուանն բարի յիշատակ ունել յազգս իւր. և ակն ունէր հանապազ ողորմութեան Աստուծոյ, զի կին իւր ամուլ էր և ոչ գոյր նորա որդի՝ ունել զժառանգութիւնս իւրեանց:

Եւ եղև յաւուր միում մերձենալ տօնի՝ մեծի նաւակատեացն որ Երուսաղէմ. . .»:— Շարունակութիւնը համեմատելի է թիւ 1432 ձեռագրին հետ: Տես «Մայր Յուդակ Զեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց», Ե Հատոր, 1971, էջ 103:

Այս ձեռագրին գլուխներուն բաժանումներն ալ շատ մը տեղեր կը համապատասխանեն Վենետիկեանին, բայց վերնագիրները ընդհանրապէս աւելի երկար են: Օրինակ. Զեռագիր, Ժ գլուխ, էջ 49. «Վասն հրեշտակին գուշելով հովիւսն զաւետաւոր բարբառն՝ եւ յայրն փութով հասանէլ նոցա բազում ընծայիւք երկրպագութիւն տեսանելով զճնուղն Սուրբ»: Տպագիր՝ Ժ գլուխ, էջ 41 ունի միայն «Վասն հովուացն՝ որ տեսին զճնուղ Տեառն մերոյ»: Զեռագիր, գլուխ ԻԹ, էջ 125. «Վասն շիջուցանելոյ զբարկութիւն երկուց քարասիրտ զինուորաց՝ եւ քարոզելն առաջի նոցա հեղափոխութիւնս. և յարուցանելն զնոսա շիջան զբարուցն իւրեանց»: Տպագիր՝ ԻԸ գլուխ, էջ 122, ունի միայն «Վասն դատաւորութեան զոր առնէր ի մէջ երկու զինուորաց»:

Այս ձեռագրին ալ կը վերջանայ Վենետիկեանին վերջացած տեղը, այսպէս. «Եւ Յիսուս օրհնեաց զնոսա և զնացին խաղաղութեամբ ի ճանապարհս իւրեանց և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն»:

Վերջ՝ էջ 129ա: Յաջորդ սիւնակը, ինչպէս նաեւ էջ 130-132 համարեա դատարկ:

ԹԻԻ 3364

«Ժողովածոյ» մըն է, որուն առաջին մասը Մանկութեան Աւետարան, իսկ երկրորդը՝ կը պարունակէ ալլապան գրութիւններ:

Ծաւալ 15×10×4 սմ.: էջք 514: Պրակաթիւերը անկանոն են. առաջին

ԼԱ, էջ 341. «Այս է պատմութիւն Սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային» :

ԼԲ, էջ 347. «Տեսիլք Սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի, Հարցմունք եւ պատասխանիք Հրեշտակապետի, վասն հոգոցն արդարոց եւ մեղաւորացն» :

ԼԳ, էջ 364. «Տեսիլք Սուրբ Աստուածածնին ի Լեւոն Զիթենեաց, զոր յայտնեաց նմայ Հրեշտակապետն վասն մեղաւորաց թէ որպէս տանջին» :

ԼԴ, էջ 388. «Քարոզ վասն ննջեցելոց, Գրիգորի Տաթեւացիոյն առաջեալ ի բերանոյ Յորայ» . Այսպէս ասէ երանելին Յոր... :

ԼԵ, էջ 397-398. «Քարոզ վասն ողորմութեան ի բանից սաղմոսին եւ որպէս ասէ Դաւիթ Մարգարէ» :

ԼԶ, էջ 409. «Այս է պատմութիւն նախաստեղծին Աղամայ» . Քանզի յորժամ... :

ԼԷ, էջ 424. «Վասն Յարութեան Քրիստոսի» :

ԼԸ, էջ 432, դարձեալ «Վասն Յարութեան Քրիստոսի» :

ԼԹ, էջ 438. «Քարոզ վասն Կղէոպաս որ են ճանապարհի, եւ քարոզ վասն Թումայի» :

Խ, էջ 450. «Քարոզ վասն աղօթից» :

ԽԱ, էջ 462. «Քարոզ վասն Նինուէացւոցն» :

ԽԲ, էջ 477. «Պատմութիւն ի Հարանց վարուցն» :

ԽԳ, էջ 482. «Այլ քարոզ որ ասէ Պատրաստ կացէք ի կնոջէ պոռնկէ» :

ԽԴ, էջ 489. «Քարոզ վասն Գալստեանն Քրիստոսի եւ զատաստանի նորայ» :

ԽԵ, էջ 495, դարձեալ «Վասն Գալստեան Քրիստոսի» :

Յիշատակարանք Գրչի .

1. էջ 306. «Գրեցի պատմութիւնս ի թվին Հայոց ՌձԻԷ (1678) ի Նոյեմբեր ամսոյն իբ (22) աւրն Ուրբաթ ի վայելումն Տիրացու Յուսէփին : Աւետեանս ամէն : Հայր մեր» :

2. էջ 510. «Գրեցաւ պատմադիրս ի թվին Հայոց ՌձԷ (1681) ի Փետրվար ամսոյն իբ (22) օրն Դչրթի» :

էջ 511-514, մասամբ զատարկ, զըջափորձ, եւայն :

ՍԻՓԱՆ ՎՐԴ. ՄԽՍԵԱՆ